

Úloha a postavenie historických častí miest v súčasnosti

Historické časti miest sú dnes predmetom diskusie či už širšej verejnosti, alebo odborných kruhoch i riadiacich orgánov. Pri ich hodnotení sa často poukazuje na absenciu akejsi všeobecno-odbornej invencie, čo spôsobuje, že historické časti miest sa stávajú priestormi, kde najzreteľnejšie vidieť dôsledky "nedotiahnutia" úsilia o spoločensky a kultúrne efektívnu tvorbu prostredia našich miest, ktoré by po všetkých stránkach reprezentovalo súčasné ideové a kultúrne hodnoty Čiech a Slovenska.

Pod pojmom historické jadro sa zväčša chápe najstaršia časť mesta. V prevažnej väčšine slovenských miest tvoria ich centrálné časti práve historické jadrá (hlavne z 13. - 16. storočia) a ich bezprostredné okolie, ktoré sa stavebne sformovalo v priebehu 19. storočia. V tomto období sa zintenzívnilo stavebné i priestorové využitie mestských centier podstatným zvýšením vertikálnej hladiny zástavby i zástavbou vnútroblokových priestorov. Súčasne sa menila aj funkčná náplň pôvodných historických jadier. K funkcii bývania sa totiž stále viac pridružovala celomestská vybavenosť (obchodné zariadenia, administratíva, banky, zábavné a kultúrne podniky).

Aké je však postavenie a funkcia mestských historických častí vo svete a u nás? Pri odpovedi na túto otázku treba konštatovať, že podobne ako u nás, ani vo svete sa historickým jadrám najmenej posledné štyri desaťročia nevenovala systematickejšia pozornosť. Výstižne o tom píše napríklad Matoušek (1986), Alexy (1984) a ďalší. Avšak aj pri tomto relatívne malom záujme o historické časti miest sa niečo predsa urobilo. Postupne sa obnovili a rekonštruovali historické časti niektorých našich miest, prevažne z ekonomických dôvodov (Bratislava, Žilina, Košice, Levice, Prievidza a iné). Čiastočne sa revitalizovali cenné historické jadrá niektorých miest (Bardejov, Banská Štiavnica, Levoča a iné), predovšetkým z kultúrnych hľadísk. Dostavali sa historické časti miest na plochách po demoláciách tzv. málo hodnotných urbanistických súborov v rokoch "socialistickej výstavby". V štátoch bývalého východného bloku a výstavba týchto centier svoju špecifickú črtu - išlo často o vytvorenie nových centier v rýchlo rastúcich mestách s pôvodne vidieckym charakterom (u nás najmä v niektorých mestách na východnom Slovensku - v Humennom, Trebišove, Snine a iných).

V súčasnej urbanistickej teórii a praxi majú historické časti nezastupiteľné miesto v hmotovo-priestorovej štruktúre mesta i v jeho spoločensko-kultúrno-historickom profile. Historické jadro je aj akýmsi svojráznym, špecifickým sociálnym priestorom, ktorý do istej miery koncentruje spoločenský život obyvateľov mesta. V zhode s Faltanom (1986) môžeme konštatovať, že historické jadro vytvára špecifické podmienky na priebeh

procesov formovania a fungovania spoločenských skupín, na procesy adaptácie, identifikácie a integrácie obyvateľov s mestom, na difúziu informácií, na priebeh spoločenských procesov poznávania a utvárania systémov hodnôt, vzorov, štýlu a spôsobu života. Historické jadrá boli takto počas celej existencie miest viacfunkčným priestorom pre všetky ľudské aktivity.

Je na mieste otázka, v čom vlastne spočívajú hodnoty historických častí miest? Pri odpovedi na ňu si treba uvedomiť, že súčasný stav štruktúry historického jadra je výsledkom dlhodobého vývoja, kde sú zapísané dejiny mesta, jeho rozvoj i stagnácie. Napriek tomu, že vo väčšine prípadov ho tvoria, pokiaľ ide o sloh a výtvarnosť, ale aj funkčnú náplň, rôznorodé prvky, komplexne pôsobi ako jednotný ideovo-výtvarný celok. Preto je neobyčajne ťažké efektívne ho usporiadať, kultúrno-historicky stvárniť a dať mu novú sociálnu náplň podľa súčasných požiadaviek a predstáv. Keď sa hovorí, že historické jadro je dedičstvom minulosti, uplynulého vývoja sociálnej, ekonomickej urbanistickej štruktúry, neznamená to, že má byť akosi nedotknuteľnou "rezerváciou", kde by nebolo miesta pre súčasné aj budúce nároky obyvateľov. Z ekologicko-urbanistického hľadiska treba dbať na vytváranie čo najhodnotnejšieho prostredia. Teda usilovať nielen o zachovanie ("zakonzervovanie") celého jadra, resp. jeho historických objektov, ale aj o tvorbu vyšších hodnôt pri maximálnom využití a zhodnotení všetkých daností, ktoré toto prostredie ponúka. Historicky cenné súbory sa takto stanú v procese tvorivej syntézy starých a nových hodnôt integrálnou súčasťou novo sa formujúceho prostredia historického jadra. Historické jadro ako výsledok stáročnej aktivity ľudskej spoločnosti odzrkadľuje takto výsledok jej dlhodobého vývojového procesu. Preto sú historické jadrá kultúrno-historickými a priestorovými celkami, ktoré vlastne dokumentujú vývoj spoločnosti v historických prierezoch, úroveň výrobných síl a vzťahov, sociálne vzťahy, sociálnu a technickú infraštruktúru, charakter rozvoja krajinných štruktúr mesta a regiónu i úroveň a výtvarný prejav generácií.

Pri rekonštrukcii, prestavbe a dostavbe historických častí miest by sa malo dbať najmä na:

- postupné vyčlenenie funkcií a zariadení, ktoré svojou povahou nezodpovedajú súčasným požiadavkám jadra,
- vytváranie a umiestňovanie zložiek nových centrálnych funkcií (spravidla nadmestského významu),
- rekonštrukciu obchodných zariadení a prestavbu ich siete,
- organizáciu dopravnej prevádzky, väčšinou s vyčlenením alebo obmedzením dopravy v oblasti jadier,
- zhodnotenie nevyužitých plôch, najmä z hľadiska estetického vzťahu mesta a rozšírenia plôch zelene,
- sociálnu revitalizáciu historického jadra.

Aké sú teda koncepcné zásady riešenia historických častí miest v súčasnom období? Alexy (1984) konštatuje, že formulovanie všeobecných koncepcných zásad riešenia historického jadra by sa malo opierať o základné princípy jeho formovania:

- ideovo-spoločenský význam historického jadra podmieňuje jeho maximálnu záchranu a valorizáciu,
- permanentná dynamickosť vývoja urbanistickej štruktúry podmieňuje štrukturálno-koncepcnú otvorenosť, a tým aj proces jeho neustáleho zrenia,
- organickú súčinnosť historického jadra a sídelného útvaru podmieňuje ich chápanie a riešenie v dialektickej jednote a celistvosti.

Na tomto základe možno potom formulovať sústavu koncepcných zásad na riešenie historických jadier (Alexy, 1984; Dulla, 1986; Radváni, 1986, 1988):

- Pri prestavbe alebo dostavbe riešiť hmotové a výškové pomery a modulové prvky tak, aby boli synchronne s historickými objektmi. V historickom jadre situovať také zariadenia, ktoré môžu pôsobením svojej funkcie umocniť interiéry a exteriéry historického jadra bez narušenia jeho historickej hodnoty.
- Historické jadro riešiť ako polyfunkčný útvar s prevahou zariadení vyššieho typu, t.j. najmä významných kultúrno-spoločenských a administratívnych zariadení, drobných exkluzívnych obchodov, malých služieb a pod. Zásadne tu situovať len zariadenia nenáročné na rozsiahlejšie skladovanie a prevádzku.
- Regulovať charakter a rozsah bývania v historickom jadre s prihliadnutím na jeho rozhodujúcu centrálnu funkciu.
- Historické jadro mesta ako súčasť centrálnej mestskej oblasti organicky pripojiť k mestskej dopravnej sieti. V dopravnom riešení uplatniť dôslednú segregáciu dopravy. Za základ dopravnej koncepcie a priestorovej organizácie povýšiť ucelený peší komunikačný systém, využívajúci najatraktívnejšie prostredie CMO.
- Sledovať možnosť vylúčenia motorovej dopravy z exponovanej polohy centier.
- Doriešiť plochy zelene v historických jadrách, predovšetkým na exponovaných peších trasách.
- Vybranými opatreniami stimulovať aktivitu na nižších úrovniach, vrátane skupinovej a individuálnej aktivity obyvateľov.
- Zaviesť bezprostrednejšiu ekonomickú stimuláciu našich i zahraničných podnikateľov na efektívnom fungovaní a prevádzke objektov v historických jadrách.

- Vyriešiť sociálnu stratifikáciu v historických častiach miest, posilniť sociálnu revitalizáciu a dbať o celkovú "reanimáciu" historických jadier.

* * *

Súčasná rekonštrukcia historických jadier miest, mierky ich vnútornej štruktúry, obsahu, poslania, koncepcie a obrazu dosahuje také dimenzie, aké nepamätá nijaká predchádzajúca vývojová etapa. Preto si treba uvedomiť, že aj v súčasných podmienkach zvýšeného záujmu našich i zahraničných podnikateľov o historicky cenné objekty (ba i celé súbory) našich miest treba odborne a vedecky fundovane zväziť zásahy do historických častí miest, odborne a kvalifikovane posúdiť rekonštrukčné práce na objektoch a ich novú funkčnú náplň. Všetci, ktorí sa zúčastňujú na plánovaní, riadení a výstavbe miest, musia venovať problematike ich historických častí zvýšenú pozornosť. Pretože historické časti miest reprezentujú národnú kultúru ako celok.

Literatúra

- Alexy, T., 1984: Rekonštrukcia historickej urbanistickej štruktúry. *Architektúra a urbanizmus*, 18, 2, p. 71-91.
- Dulla, M., 1986: Súčasný stav a výhľad vzťahu k mestským centráram. In Zb. "Prestavba a modernizácia centrálnych mestských zón". Piešťany, p. 88-98.
- Falán, L., 1986: Mestské centrum - jeho obraz vo vedomí užívateľa. In Zb. "Prestavba a modernizácia CMZ". Piešťany, p. 38-41.
- Matoušek, V., 1986: Právděpodobné směry vývoje funkční a prostorové struktury městského centra. In Zb. "Prestavba a modernizácia CMZ". Piešťany, p. 3-9.
- Radváni, P., 1986: Efektivizácia využívania centrálnych mestských zón a problémy ich racionálnej priestorovej organizácie. In Zb. "Prestavba a modernizácia CMZ". Piešťany, p. 53-56.
- Radváni, P., 1988: Centrálné mestské oblasti v systéme mesta. *Život. Prostr.* 22, 3, p. 118-125.